

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.50>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Комарницька І.І.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
ORCID: 0000-0003-4314-877X
e-mail: Iryna.I.Komarnytska@lpnu.ua*

Комарницька І.І. Нормативно-правове регулювання фінансової безпеки України в умовах воєнного стану.

У статті досліджено нормативно-правове регулювання фінансової безпеки України в умовах воєнного стану як необхідної умови забезпечення національної безпеки. В ході дослідження доведено, що фінансова система є основою економічної стабільності держави, ефективність якої залежить від суворого дотримання норм існуючого фінансового законодавства. Воєнна агресія щодо України створює виклики та загрози для економіки держави та системи управління фінансами країни. В даних умовах порушення та недодержання фінансового законодавства стають загрозою через зростання випадків ухилення від оподаткування, корупції, шахрайства та інших фінансових злочинів. В період воєнного стану фінансовий правопорядок виступає гарантією існування економічного суверенітету й інтеграції держави в глобальну економічну систему. Від здатності країни тримати під контролем усю фінансову сферу залежить економічна стійкість і спроможність забезпечити належний рівень соціальної підтримки населення, обороноздатності та післявоєнного відновлення. Отже, законодавче регулювання фінансової безпеки держави, як складової економічної безпеки залежить від елементів, що впливають на забезпечення й національної безпеки України. Правове забезпечення безпеки у фінансовій сфері в умовах воєнного стану стає особливо актуальним, оскільки лише ефективна законодавчо-правова база є основою стабільного функціонування фінансової сфери під час надзвичайних викликів. Аналіз ситуації, що склалася вказує на те, що правове регулювання на сьогодні здійснюється в умовах швидких змін, що спричиняє необхідність швидкого реагування на внутрішні та зовнішні загрози. Зокрема, таке регулювання необхідне у сфері банківської системи, бюджетної політики, оподаткування й функціонування підприємств, при цьому держава повинна застосовувати тимчасові спрощені правові механізми, що можуть забезпечити мобілізацію фінансових ресурсів для потреб оборони й соціальної стабільності. Однак, дана правова гнучкість вимагає подальшої систематизації та упорядкування, для запобігання виникнення правових колізій у повоєнний період.

Ключові слова: фінансова сфера, фінансова безпека, фінансове законодавство, воєнний стан, економічна безпека, фінансові ресурси, законність, національна безпека.

Komarnytska I.I. Legislative and legal regulation of state security in the financial sphere under martial law.

The article examines the legislative and legal regulation of Ukraine's security in the financial sphere under martial law as a necessary condition for ensuring national security. The study proves that the financial system is the basis of the state's economic stability, the effectiveness of which depends on strict compliance with the norms of existing financial legislation. Military aggression against Ukraine creates challenges and threats to the state's economy and the country's financial management system. In these conditions, violations and non-compliance with financial legislation become a threat due to the increase in cases of tax evasion, corruption, fraud and other financial crimes. During martial law, financial law and order acts as a guarantee of the existence of economic sovereignty and the state's integration into the global economic system. Economic stability and the ability to provide the appropriate level of social support for the population, defense capability and post-war recovery depend on the country's ability to keep the entire financial sphere under control. Thus, the legislative regulation of the financial security of the state, as a component of economic security, depends on the elements that affect the provision of national security of Ukraine. Legal security in the financial sphere under martial law becomes especially relevant, since only an effective legislative and legal framework is the basis for the stable functioning of the financial sphere during extraordinary challenges. Analysis of the current situation indicates

that legal regulation is currently carried out in conditions of rapid change, which necessitates a rapid response to internal and external threats. In particular, such regulation is necessary in the field of the banking system, budget policy, taxation and the functioning of enterprises, while the state must apply temporary simplified legal mechanisms that can ensure the mobilization of financial resources for the needs of defense and social stability. However, this legal flexibility requires further systematization and regulation to prevent the emergence of legal conflicts in the post-war period.

Key words: financial sphere, financial security, financial legislation, martial law, economic security, financial resources, legality, national security.

Постановка проблеми. Безпека фінансової сфери держави є основною складовою національної безпеки, яка визначає стійкий економічний розвиток, гарантує територіальну цілісність, суверенітет країни та забезпечення належного соціального рівня життя громадян. Ефективність стратегій громадської безпеки, розвитку кібер- та інформаційної безпеки та оборонно-промислового комплексу, залежить від фінансового потенціалу держави. Особливої актуальності в умовах воєнного стану набувають питання безпеки фінансової сфери, адже стійкість оборони держави безпосередньо пов'язані з достатнім та стабільним фінансуванням за рахунок внутрішнього капіталу і міжнародної допомоги. Отже, виникає необхідність аналізу законодавчо-правового забезпечення безпеки фінансової сфери в сучасних умовах воєнного стану в країні й розробки варіантів вдосконалення безпеки фінансової сфери.

Мета дослідження: проведення аналізу та визначення особливостей нормативно-правового регулювання фінансової безпеки України в умовах воєнного стану на підставі фінансового законодавства.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій засвідчує про зростання уваги до проблем нормативно-правового регулювання фінансової безпеки України умовах воєнного стану. Основою для досягнення мети дослідження стали праці вчених, що присвятили свої дослідження вивченню законодавчо-правового регулювання безпеки у фінансовій сфері такі, як Т. Аксьонова, О. Гетманець, В. Дроботенко, В. Лисиця, М. Єрмошенко, Д. Коробоцова та інші. Однак, недоцільною є думка, що проблеми які пов'язані із законодавчо-правовим регулюванням безпеки фінансової сфери є вирішеними, а тому, необхідно означити головні особливості законодавчо-правового забезпечення безпеки фінансової сфери в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Безпека держави у фінансовій сфері – це комплексний стан та система певних заходів, що спрямовані на забезпечення стійкості і надійності системи фінансів країни, здатність ефективно управляти фінансовими ресурсами і витратами та відстоювати фінансові інтереси країни в умовах мінливого економічного середовища й різного виду загроз. Різні напрямки безпеки фінансової складової держави досить простий: дефіцит фінансових ресурсів може привести до недофінансування головних заходів [1 с. 94].

У період діючого воєнного стану значення безпеки у фінансовій сфері зростає в рази. Адже, стан національної безпеки у фінансовій сфері держави залежить від явищ та чинників зовнішньої та внутрішньої державної політики у фінансовій сфері, політичної ситуації, яка склалася в державі, ефективності законодавчо-правового забезпечення функціонування системи фінансів та міжнародних зобов'язань країни. Національна безпека у фінансовій сфері об'єднує у собі питання безпеки у сфері фінансів реального сектору економіки та приватного підприємництва, банківській сфері, у сферах функціонування небанківського фінансового сектору, податковій сфері, бюджетній сфері, сфері валютного та фондового ринків, у сфері управління державним боргом та боргом корпоративного сектору. Особливостями, що характерні національній безпеці країни у фінансовій сфері є її збалансованість та стійкість до існуючих зовнішніх та внутрішніх загроз, її здатність реалізовувати ефективне функціонування як національної економіки, так і економічного зростання держави [2].

Безпека країни у фінансовій сфері залежить від чіткого визначення сфер правового регулювання та складників фінансової системи як елементів, що формують загальне законодавчо-правове середовище управління фінансами держави та визначають діяльність суб'єктів, уповноважених забезпечувати, розвивати й захищати фінансові інтереси держави, регіонів і громадян.

До суб'єктів, що забезпечують безпеку фінансової сфери держави відносяться: Президент України; органи державної влади, управління та самоврядування: Кабінет Міністрів України; Верховна Рада України; Національний банк України; Державна казначейська служба України; Державна податкова служба України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Рада національної безпеки і оборони України; Національна поліція України, суди загальної юрисдикції та інші. Також сюди необхідно віднести Службу державного фінансового моніторингу, що виконує функції фінансової розвідки про відмивання коштів, які отримані злочинним шляхом та Бюро економічної безпеки, що створено

у 2021 році і який можна віднести до суб'єктів економічної сфери для протидії правопорушенням, що посягають на безпеку фінансової сфери держави.

Під безпекою держави у фінансовій сфері потрібно визначати збалансованість та узгодженість системи фінансів країни, гарантування під час її функціонування захисту національних інтересів у фінансовій сфері на усіх рівнях господарської діяльності [3, с. 222].

За час воєнного стану фінансова сфера України зазнала руйнівних втрат фінансових ресурсах. Економіка країни в умовах воєнного стану направлена на вирішення основних завдань, таких, як фінансування армії, матеріальне та технічне її забезпечення, медична, продовольча та соціальна допомога армії й громадянам. Від фінансування зазначених напрямів залежить перемога та національна безпека держави та інтереси громадян.

Сучасні економічні виклики, такі як зростання безробіття, інфляції та державного боргу, створюють загрози стійкості фінансовій сфері країни, що призводить до послаблення фінансової безпеки держави. Запровадження воєнного стану в країні супроводжується збільшенням витрат на оборону та на зовнішні загрози. За даних умов законодавчо-правове забезпечення безпеки у фінансовій сфері повинно зміцнювати фінансову систему, зберегти фінансові ресурси та створити передумови для стабільного та ефективного функціонування національної економіки [4, с. 93].

Законодавчо-правове регулювання фінансової сфери України являє собою сукупність нормативно-правових актів, що регулюють функціонування й розвиток цієї сфери.

У структурі безпеки України у фінансовій сфері виділяють три рівні законодавчо-правового регулювання: 1. Конституція України визначає коло державних органів, їх повноваження та механізми взаємодії [5]. 2. Закони умовно поділені на чотири групи: закони, які регулюють функціонування фінансової сфери держави та суб'єктів господарської діяльності; закони, які регулюють організацію, діяльність та повноваження державних інститутів та органів, що забезпечують безпеку фінансової сфери; закони, що регулюють питання організації забезпечення безпеки фінансової сфери держави; закони, які визначають відповідальність за порушення законодавства у сфері забезпечення безпеки фінансової сфери України [6]. 3. Підзаконні нормативно-правові акти до яких відносяться Укази Президента України.

На сьогоднішній час, правове регулювання безпекою у фінансовій сфері України а також загрози і завдання держави визначені Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена 11.08.2021 року Указом Президента України [7].

У даній Стратегії зазначається, що на протязі останніх десятиліть безпека держави у фінансовій сфері була у незадовільному стані. Головними причинами були: хронічний дефіцит бюджету, і, пов'язане із ним боргове навантаження країни, низький розвиток інвестиційного кредитування й фондового ринку. Через структурні розбалансування фінансова сфера країни виявилася неготовою до швидкого та ефективного реагування на збройну агресію та тимчасову окупацію частин території, що довело до кризового стану. В той же час, фінансова сфера засвідчила достатній рівень стійкості при подоланні кризи.

На сьогодні серед основних загроз і викликів безпеці фінансової сфери в державі визначено: низький рівень дисципліни у бюджетній сфері; інституційно обмежена спроможність планувати розподіл бюджетних коштів на середньострокову перспективу; незначна взаємодія між плануванням бюджету держави та стратегічними її пріоритетами; низький рівень фінансової інклюзії; на тимчасово окупованих територіях існує неврегульованість питань щодо активів та зобов'язань; висока тінізація економіки; нестабільність законодавчо-правового регулювання оподаткування; затримка розвитку довгострокового кредитування; значна частина проблемних кредитів у банківській сфері, зокрема у публічному та приватному секторі; функціонування пенсійної сфери в умовах великого демографічного навантаження; низька ліквідність фондового ринку, недостатній захист прав інвесторів та слабка ефективність боротьби із зловживаннями; збільшення схем відмивання нелегальних доходів отриманих злочинним шляхом. У Стратегії безпека фінансової сфери розглядається як стан системи фінансів, який отримується шляхом визначення реальних й можливих загроз і визначення заходів та інструментів їх подолання [8].

Суттєвим кроком в напрямку вдосконалення законодавчо-правового регулювання безпеки фінансової сфери стало розроблення Стратегії розвитку фінансового сектору України Національним банком України за участю Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, Міністерства фінансів України і Фондом гарантування вкладів фізичних осіб від 19.07.2023 року. У цьому документі були визначені основні пріоритети й завдання розвитку фінансової сфери з виділенням шляхів протидії воєнним загрозам та відновлення держави після перемоги. Стратегія встановлює п'ять основних напрямків: фінансова стабільність, макроекономічна стабільність, відновлення країни, інституційна спроможність регуляторів, новітні фінансові послуги. Усі заходи, що передбачені, поділяються у свою чергу на: короткострокові які постійно оновлюються для сприяння стабільності

та запобігання кризовим явищам в фінансовій сфері та економіці; середньострокові, що формують основу для наступного економічного відновлення і зростання. Головні компоненти даної Стратегії включають у себе: 1) погодження дій з метою ліквідації наслідків воєнних дій; 2) визначення вартості активів банків та виокремлення основних пріоритетів у погашенні проблемних боргів та кредитів; 3) розробка і запровадження механізмів щодо усунення потенційних ризиків фінансової сфери; 4) планування моніторингу та урегулювання заборгованості і роботи з проблемними активами; 5) розробка планів виходу з кризи та реагування на можливі нові виклики; 6) гармонізація банківської сфери та приведення її у відповідність до стандартів ЄС; 7) координація дій між головними зацікавленими сторонами з метою досягнення результативного функціонування фінансової сфери [7].

В межах аналізу законодавчо-правового регулювання безпеки фінансової сфери в умовах воєнного стану актуально розглянути законодавчо-правове регулювання основних її складових. Від початку воєнних дій бюджетний процес країни перетерпів значних змін, які були зумовлені необхідністю перенаправлення доходів та витрат бюджету держави. Законодавчо-правове регулювання бюджету здійснюється згідно з рішеннями уряду країни. Прийняті під час воєнного стану Закони України, Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України вказують про певні особливості в бюджетному процесі країни: 1) У взаємодії з Міністерством фінансів України, Державна казначейська служба України, проводить перерозподіл бюджетних коштів чим забезпечує фінансування витрат, які пов'язані з національною безпекою й обороною та інших дій, пов'язаних із військовим станом; 2) міжнародна допомога до бюджету надходила у вигляді коштів і як підтримка соціального забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб та біженців; 3) на всіх рівнях бюджетні кошти були направлені на фінансування оборони країни, обслуговування державного боргу, придбання медикаментів та енергоносіїв, оплату комунальних послуг, виплату зарплат та пенсій; 4) перерозподіл коштів бюджету на потреби оборони та галузей, що з нею пов'язані відбувся за допомогою спрощеної процедури виконання бюджетних зобов'язань; 5) надано повноваження Уряду міняти місцеві бюджети, проводити перерозподіл коштів та видавати кредити без погодження з місцевими радами за бюджетними програмами, ці рішення ухвалювались військово-цивільними адміністраціями, виконавчими комітетами місцевих рад, місцевими державними адміністраціями й іншими розпорядниками бюджетних коштів за пропозицією фінансових органів, без потреби рішень представницьких органів; 6) передача між рівнями бюджету ресурсів відбувалась без укладення угод; 7) не застосовувалося положення ст. 55 Бюджетного кодексу України у період дії воєнного стану щодо захищених видатків; 8) призупинено тимчасово надання до державного бюджету із бюджетів тимчасово окупованих територій реверсних дотацій; 9) були тимчасово припинені фінансово-контрольні заходи за виконанням місцевих бюджетів із поступовим поновленням в обмеженому режимі [9, с. 32].

Безпека держави у фінансовій сфері залежить від ефективного функціонування її ключових елементів, які забезпечують національну економічну безпеку. У контексті збройної агресії проти України необхідно враховувати нові умови виробництва такі, як зміна структури виробництва у зв'язку із втратою промислового потенціалу; зменшення попиту на промислову продукцію і втрата звичних економічних зв'язків; втрачання ринків сировини, збуту та ресурсної бази; проблеми на ринку праці; дезорганізація законодавчо-правових механізмів оподаткування. Для протистояння зазначеним викликам і попередження подальшої деструкції економіки необхідно активізувати законодавчо-правове врегулювання фінансової сфери, яке повинно спрямовуватись на регулярність наповнення бюджету країни. Це стає можливим при піднесенні національного виробництва у тому числі й малого та середнього підприємництва; при збереженні функціонування державних промислових та аграрних підприємств на неокупованих територіях України. Враховуючи головні елементи фінансової сфери, які впливають на рівень безпеки у фінансовій сфері – бюджетну, податкову, банківську системи та фінанси підприємств усіх форм власності необхідно забезпечити наступні заходи: регулярне фінансування з бюджету галузей військово-оборонного значення на базі ефективного оподаткування; застосування врівноваженої грошово-кредитної політики; зменшення державного контролю над бізнесом й створення умов для відкриття та розвитку малих та середніх підприємств при регулярному податковому наповненні бюджетів країни усіх рівнів. Вивільнення від податків повинно бути виваженим, щоб не створити ризик фінансового забезпечення основних функцій держави. Адже, в умовах війни відповідальне управління державними фінансами є чинником ефективного функціонування економіки й збереження державності [9, с. 145].

Отже, нагальною стає необхідність запобігання руйнівним процесам у фінансовій сфері засобами посилення впливу держави через ефективні законодавчо-правові механізми. Зокрема, посилити громадське регулювання моніторингу головних ризиків й загроз безпеці держави у фінансовій сфері. Необхідно запроваджувати попереджувачу політику, що дозволить вчасно протидіяти нега-

тивному впливу можливих загроз у фінансовій сфері, а саме миттєво вживати ефективні заходи, які спрямовані на зменшення їх наслідків та подолання фактичних загроз та ризиків. Регулювання безпеки у фінансовій сфері повинно складатися з набору законодавчо-правових норм, що регулюють фінансові відносини й створюють обставини для наступного розвитку та зросту національної економіки забезпечуючи конкурентоспроможність держави на міжнародних ринках та системне застосування законодавчо-правових норм та інших юридичних засобів за для організації впливу спеціально уповноважених органів держави на фінансово-економічні відносини заради їх захисту та покращення, створення відповідних умов щодо подальшого розвитку забезпечення безпеки у фінансовій сфері України.

Висновки. Нормативно-правове регулювання фінансової безпеки України в умовах воєнного стану набуває виняткової актуальності, адже ефективна законодавчо-правова основа є базою для функціонування фінансової сфери. Сьогодні законодавчо-правове регулювання відбувається в умовах швидкого розвитку подій і зумовлене необхідністю миттєвого реагування на загрози зовнішнього та внутрішнього характеру. Зокрема, держава застосовує тимчасові, спрощені правові механізми для мобілізації ресурсів для потреб оборони й соціальної захищеності. Така правова гнучкість вимагає упорядкування та систематизації у подальшому, щоб запобігти виникненню правових колізій у повоєнний період. Також необхідно визначити певні особливості законодавчо-правового регулювання фінансової сфери в умовах воєнного стану: 1) миттєвість та ситуативність правового регулювання – законодавчо-правові акти ухвалюються в прискореному порядку для швидкого реагування на існуючі загрози; 2) зосередження на оборонному та критичному фінансуванні – кошти бюджету спрямовуються на фінансування сектору безпеки, Збройних сил України, енергетики, медицини та соціальних потреб, що змінює традиційні пріоритети фінансової політики; 3) спрощення митного та податкового режимів; 4) законодавче право отримав Національний банк України щодо зміни інструментів грошово-кредитного регулювання; 5) залучення міжнародної фінансової підтримки: грантів, позик і зовнішньої технічної допомоги, компенсують витрати бюджету держави; 6) тимчасове припинення окремих положень податкового та бюджетного законодавства; 7) брак єдиного органу координації у фінансовій сфері відповідального за контроль та моніторинг, оцінку й реагування на існуючі загрози фінансової сфери, що ускладнює коротко- та середньострокове стратегічне планування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ситник Н.С., Пріцак Я.М. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. *Молодий вчений*. 2023. № 6 (118). С. 94–98. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-6-118-19>.
2. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.09.2019 р. № 569-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/569-2012-%D1%80> (дата звернення: 23.08.2025).
3. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.37>.
4. Саввопуло К.В. Особливості правового забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Том 3. № 89. С. 92–99. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.13>.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 11.03.2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3166-17> (дата звернення: 16.08.2025).
7. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>. (дата звернення: 12.08.2025).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 23.08.2025).
9. Гбур З., Палагусинець Р. Особливості фінансової безпеки України в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. Вип. 4. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-4-31-40>.